Dicţionarul Academiei şi d. Sextil Puşcariu

De cîtva timp, Academia Romînă a făcut [d-lui Sextil Puşcariu] onoarea de a-l însărcina cu redactarea dicţionarului limbii romineşti, care a găsit însfîrşit omul de realitate şi de măsură ce-l poate duce, în termen scurt, la bun capăt.

N. Iorga, Neamul Romînesc, 15 Oct. 1906.

„Junimea Literară" din Suceava ne aduce, în al ei al XII-lea număr, un specimen din Dicţionarul limbii romîne, pe care îl lucrează, din însărcinarea Academiei, d. Sextil Puşcariu.

Am cetit cu interes acest specimen, verbul „a ajunge" şi ne simţim datori să spunem cîteva cuvinte asupra *metodului* adoptat de d. Puşcariu în alcătuirea dicţionarului aşa de cu nerăbdare aşteptat de Academie şi de unii cărturari romîni.

Şi, mai întăiu, constatăm că d. Puşcariu, probabil pentru a răspunde cît mai *răpede* aşteptărilor Academiei, s'a crezut în drept să-şi însuşească munca gata a d-lui Hasdeu, făcînd din dicţionarul, pe care-l lucrează, o a doua ediţie „revăzută", dar necorectată a Etimologicului d-lui Hasdeu. Şi poate că are dreptate d. Puşcariu de a renunţa la o muncă personală, cînd, neavînd ceva nou de spus, găseşte lucrul gata făcut.

Noi credem însă că d. Puşcariu ar fi făcut şi mai bine, lucrul ar fi mers şi mai răpede (şi aceasta e condiţia *primă* pe care o pune Academia), dacă ar fi transcris pur şi simplu pe d. Hasdeu, fără să *mai schimbe unele exemple* şi fără *să adauge unele explicaţii proprii*, cum e de pildă aceea că „adeseori subiectul e un abstract... de care complimentul fuge", ori că mişcarea, pentru a ajunge undeva, „poate avea direcţie orizontală, să plece de jos în sus sau de sus în jos" — *adaosuri* care, credem, nu vor fi spre folosul acestei a doua ediţii a d-lui Hasdeu, care, probabil, va afla cu surprindere această *corectare* a sa.

Aşadar, afară de aceste abateri arătate mai sus, încolo, atît *în înşirarea înţelesurilor cît şi în explicările semantice şi în exemple*, d. Puşcariu urmează atît de fidel pe d. Hasdeu încît, dintr'un punct de vedere, opera d-lui Puşcariu are o adevărată utilitate, dat faptul că *Etymologicum Magnum* nu se mai află în comerţ.

Pentru a pune publicul în curent cu modul cum d. Puşcariu a „revăzut" Etymologicul d-lui Hasdeu, vom face aici o dare de samă a specimenului publicat:

D. Puşcariu: „Înţelesul fundamental al lui „ajung" este: „a uni

BDD-A31771
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)

cevă cu cevă, a duce la olaltă capetele a două obiecte".—D. Hasdeu (Magn. Et. Rom. Tom. I, 1887, col. 617): „Sensul fundamental este latinul adjungo=ad+jungo" unesc la o laltă prin capete un ce cu un ce".

D. Pușcariu—trecînd la înțelesul figurat—: „Ceea ce se leagă sînt „cuvintele" și scopul apropierii e „înțelegerea".—D. Hasdeu: „Printr-o transițiune semasiologică immediată: „rejoindre l'un l'autre"=tomber d'accord, s'entendre, reciprocul „a se ajunge" însemnează a se înțelege cu alții".

După aceasta d. Pușcariu enumeră izolările: „A se ajunge (în vorbă, în cuvînt, la cuvinte, la sfat, cu prețul, cu tîrgul, din zestre)" scriindu-le în șir și deosebindu-se prin aceasta de d. Hasdeu, care le înșiră unele sub altele în diferitele aliniate în col. 618 și 619, realizînd astfel d. Pușcariu o adevărată economie de spațiu (căci a doua condițiune pusă de Academie e *economia de spațiu*).—La sfîrșitul acestui înțeles, d. Pușcariu, *ca și d. Hasdeu*, grupează la un loc exemple în care „a se ajunge" ar avea, cum zice d. Hasdeu, un „sens pejorativ", măcar că în realitate nu e de loc vre-un înțeles deosebit.

La înțelesul al II-lea, „atteindre, attrapper" (la d. Pușcariu),—„atteindre, saisir" (la d. Hasdeu), se urmează *iarăși* șirul d-lui Hasdeu, începînd cu primul înțeles exemplificat prin *același* pasaj din Psaltirea lui Dosoftei:

„Datu-mi-ai vîrtute și mi-ai lărgit pașii, să pociu călca iute și să-mi ajung pizmașii, Dacă-i voiu ajunge să fac dintr'înșii cîrduri, (la d. Pușcariu pg. 199; la d. Hasdeu col. 621).

Urmează cu înțelesul de „a întrece";

La d. Pușcariu: „Un grad mai mult decît a ajunge e „a întrece".—La d. Hasdeu: „ajung se învecinează cu *întrec*... dar anume cu un moment anterior".

Urmează înțelesul de a „apuca":

La d. Pușcariu: „...Sensul „a prinde... a apucă" *Să mîne amù dracul sufletul mieu și să ajungă*, Coresi, P. S. 13 =ca să gonească amù vrăjmașul sufletul mieu și să'l agiungă, Dosofteiu=persequatur ergo inimicus animam meam et comprehendat", paralelă și comparațiile între Coresi, Dosofteiu și Vulgata, luată *exact* din:—D. Hasdeu 624: „ajung" „saisir". Coresi, 1577, ps. VII: „De să mâne amu draculŭ sufletulŭ mieu și să ajungă", acolo unde la Dosofteiŭ, 1680: „ca să gonéscă amu vrăjmașul sufletul mieu și să'l agiungă", iar în Vulgata „persequatur ergo inimicus animam meam et comprehendat".

La înțelesul 2 figurat:

D. Pușcariu: „Adesc-orĭ subiectul e un abstract care însemnează un lucru rău saŭ neplăcut, precum moartea, boala etc. de care complimentul—omul—e închipuit ca fugind".—D. Hasdeu 625, mult mai concis: „Cu același sens de „apucă" *ajunge* pe cineva bóla, oboséala, grija etc."

Apoi urmează celelalte înțelesuri fără nici o abatere.

La d. Pușcariu „în imprecațiuni".—La d. Hasdeu 625 „în blăstămuri".

BDD-A31771
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)

D. Puscariu: „(Jur.) + Ajung pre cinevă cu proces [sau judecată] adecă îl înving=causa vinco quempiam... Jemanden den Prozess abgewinnen. L(exicon) B(udan)"—D. Hasdeu 628 „ajung... ca termen juridic. Lexicon Budan: *„ajung* pe cine-va cu procesu, adecă îl înving, causa vinco quempian, Jemanden den Proces abgewinnen".

Şi astfel merge d. Puşcariu şi mai departe lămurindu-ne că „a ajunge" se deosebeşte de „a sosi" prin aceea că „sosirea" cuprinde numai ideia atingerii punctului din călătorie, fără să implice, ca „ajungerea", nota unei mişcări prealabile lungi şi anevoioase", ceea ce la d. Hasdeu, 629 e: „E sinonim cu *sosesc*; ajung însă cuprinde în sine elementul unei dificultăţi pe care nu-l are sosesc".

La sfîrşit, înţelesul de „suffire":

La d. Puşcariu: „Avem construcţiunea a se ajunge (cu cevă) cu acelaş sens: Nu se ajunge cu leafa nici două săptămîni"—La. d. Hasdeu 635 e ceva mai complect: „...forma reflexivă: „se ajunge". Lexicon Budan: „el nu se ajunge cu leafa sa=non sufficit ei salarium".

Aci termină d. Puşcariu, *pentrucă nici la d. Hasdeu nu e mai mult.*

În toate exemplele citate mai sus, d. Puşcariu *nu citează niciodată opera d-lui Hasdeu*, pe care o citează,—sub prescurtarea HEM—numai la alte 6 exemple: 3 exemple sînt din *documente inedite*, unul dintr'un manuscris al lui D. Cantemir şi unul dintr'o poezie populară *la care d. Hasdeu nu arată izvorul.* Dicţionarul merge mai *răpede* cu acest sistem. Şi de sigur—nu e nevoe să i-o indicăm—d. Puşcariu dela *bărbat* încolo [1]), de unde se ispraveşte Etymologicum Magnum, va reedita pe d. Tiktin, care merge pănă la litera *C* incluziv şi pe care n'ar fi făcut rău dacă încă şi de pe-acuma l-ar fi consultat; *ar fi învăţat poate de acolo să separe înţelesurile verbului transitiv de acele ale verbului netransitiv şi reflexiv şi nu le-ar fi zvîrlit amestecate la un loc; n'ar mai fi dat filiaţia înţelesurilor greşită aşa cum o dă d. Hasdeu* şi ar fi băgat astfel de samă că înţelesul de „a se înţelege cu cineva" pe care-l are verbul „a ajunge" într'un exemplu ca „Şerban Vodă agiunsăse şi cu craiul Sobieţki, ca să se scoboare în gios la Bugiac" (Letopiseţi II, 268) nu derivă imediat din înţelesul de „a atinge" ci din acest din urmă derivă, între altele, înţelesul de „a sosi" din care rezultă înţelesul de „a se adresa către cineva cu rugăminte" ca de pildă: „Agiuns-aŭ acel Codrent la Cantemir Vodă, de i-aŭ ertat„ (Letopiseţi II, 258) şi din acesta apoi se dezvoltă sensul de „a se înţelege cu cineva."

Şi fiindcă a venit vorba de greşeli, să relevăm şi lipsuri: d. Puşcariu, luînd pe d. Hasdeu şi zicîndu-şi în sine „Tu se'lo mio maestro e'l mio autore", a scăpat din vedere d. p. înţelesul de „reuşesc să" pe care-l are verbul „a ajunge" într-un exemplu ca „Cine va putea ajunge să spue din destul luptele tale" (Mineele de Rîmnic pe 1. Oct, fila 119

1) Pentru *bat*, îi recomandăm pag. 514 din acest număr al „V. R."

BDD-A31771
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)

recto, coloana 2), precum și înțelesul derivat din precedentul de „a avea valoare" într'un exemplu ca: „Ghicituri care nu ajung o ceapă degerată" (P. Maior, Istorie p. începutul Rominilor în Dacia p. 270).

Dar acest specimen nu ne îndrituește numai de a discuta *modul* ci și proporțiile ce d. Pușcariu dă dicționarului său. Ceea ce a făcut pe Academie să-i încredințeze d-sale lucrarea dicționarului a fost dorința de a-l vedea repede sfîrșit. Noi, care cunoaștem din alte lucrări pe d. Pușcariu ca pe un harnic și conștiincios muncitor pe terenul filologiei romîne, ne-am închipuit că, posedînd atîta pregătire cît să poată aprecia dificultatea unei asemenea întreprinderi și chibzuind bine, „quid ferre recusent, quid valeant humeri", se va mărgini, satisfăcînd dorința Academiei, să dea un dicțiónar cu proporții mai modeste. D-sa, se vede, lăsîndu-se ademenit de ușurința cu care merge lucrul alăturea de d. Hasdeu, dă unui cuvînt ca verbul „a ajunge",—care e departe de a fi unul din cuvintele cele cu mai multe înțelesuri—proporții tot atît de întinse aproape cît și la maestrul și autorul său.

Pînă la *C* incluziv d-sa poate merge destul de *răpede*, căci, după *bărbat*, are pe d. Tiktin; nu-i vorbă, e un inconvenient: pînă la *bărbat* după *metodul* d-lui Hasdeu, apoi pînă la *C* după al d-lui Tiktin! Dar fiindcă acest început . . . *obligă*, dacă d. Pușcariu va duce dicționarul pe acest picior, *îl va putea isprăvi d-sa după dorințele Academiei?*

Credem că ar face mult mai bine dacă ar lăsa, chiar de pe acum, modelul ademenitor, dar primejdios, al marelui Etymologic—ori numai l'ar utiliza pe acesta, precum și alte dicționare, spre compilare—și ar lua ca bază „Dicționarul Universal" al d-lui Șăineanu, dîndu-ne o altă ediție, aceasta, se'nțelege, nu numai „revăzută", ci și adăogată și corijată. N'ar fi o lucrare lipsită de folos și ar fi și mai potrivită cu puterile d-sale.

Constantin Botez

BDD-A31771
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)